

Nastavno-naučnom veću Stomatološkog fakulteta

Univerziteta u Beogradu

Na sednici Nastavno-naučnog veća Stomatološkog fakulteta Univerziteta u Beogradu, održanoj 29.09.2020. imenovana je komisija u sastavu:

1. Prof. dr Ivana Šćepan, redovni profesor, Stomatološki fakultet Univerziteta u Beogradu
2. Prof. dr Tamara Perić, vanredni profesor, Stomatološki fakultet Univerziteta u Beogradu
3. Doc. dr Zorana Stamenković, docent, Stomatološki fakultet Univerziteta u Beogradu
4. Prof. dr Marija Đurić, redovni profesor, Medicinski fakultet Univerziteta u Beogradu

za ocenu završene doktorske disertacije pod nazivom:

"ISPITIVANJE ČELIJSKIH MEHANIZAMA UKLJUČENIH U MORFOLOŠKE PROMENE
TEMPOROMANDIBULARNOG ZGLOBA PACOVA SA EKSPERIMENTALNO IZAZVANOM
LATERALNOM DEVIJACIJOM MANDIBULE"

Kandidat: dr Vanja Stojić

Mentori: prof. dr Branislav Glišić i prof. dr Jelena Roganović

Imenovana komisija je proučila doktorsku disertaciju i podnosi Nastavno-naučnom veću Stomatološkog fakulteta Univerziteta u Beogradu sledeći

IZVESTAJ

A. Prikaz sadržaja doktorske disertacije

Doktorska disertacija "Ispitivanje čelijskih mehanizama uključenih u morfološke promene temporomandibularnog zgloba pacova sa eksperimentalno izazvanom lateralnom devijacijom mandibule" dr Vanje Stojić napisana je na 75 strane i razvrstana u 8 poglavlja: Uvod, Radna hipoteza, Ciljevi studije, Metodologija, Rezultati, Diskusija, Zaključci, Literatura. Disertacija sadrži 11 tabela, 5 grafikona, 16 slika i 155 bibliografskih jedinica.

Uvod se sastoji iz 3 dela. Prvi deo se bavi anatomskom građom temporomandibularnog zgloba (TMZ), funkcijama i kretanjama u zglobu, kao i karakteristikama i funkcijama komponenti temporomandibularnog zgloba. Drugi deo opisuje temporomandibularne disfunkcije (TMD), njihovu zastupljenost, etiologiju, simptome i znake, kao i podelu. Takođe je opisan i bočni ukršteni zagrižaj, njegova zastupljenost i etiologija sa akcentom na unilateralni bočni ukršteni zagrižaj sa funkcionalnom lateralnom devijacijom mandibule, njegovim uticajem na koštane i mišićne strukture TMZ. U daljem tekstu kandidat opisuje različite eksperimentalne modele za izazivanje lateralne devijacije mandibule zastupljene u literaturi, kao i upotrebu pacova kao eksperimentalne životinje. U trećem delu kandidat razmatra celularne i molekularne mehanizme koji se nalaze u osnovi fizioloških, kao i patoloških procesa na nivou TMZ. Opisane su višestruke uloge i značaj vaskularnog endotelnog faktora rasta (VEGF) u angiogenezi, remodelovanju kosti i hrskavice, kao i u degenerativnim procesima koji se odvijaju u TMZ. Takođe su opisane uloge i značaj azot monoksida i izoformi enzima azot monoksid sintaze u fiziološkim, ali i u zapaljenskim procesima. Ističe se značaj oksidativnog stresa i superoksid dizmutaze (SOD) za funkciju mastikatornih mišića i TMZ, kao i u patogenezi temporomandibularnih disfunkcija. Kandidat ističe da u literaturi nema podataka o stvaranju azot monoksida i antioksidativom statusu u TMZ tokom funkcionalne lateralne devijacije.

Radna hipoteza glasi: „Eksperimentalno izazvana lateralna devijacija mandibule na modelu pacova u periodu rasta dovodi do promena u rastu i morfologiji cele mandibule, ali i do promena u sinovijalnoj membrani i maseteričnom mišiću TMZ koje su na ćelijskom nivou praćene povećanjem ekspresije vaskularnog endotelnog faktora rasta (VEGF), neuralne azot monoksid sintaze (nNOS) i aktivnosti enzima antioksidativne zaštite“.

Ciljevi studije su obuhvatali utvrđivanje morfometrijskih promena u rastu i razvoju mandibule, histomorfometrijskih parametara kosti kondila, koncentracija VEGF i nNOS, aktivnosti SOD i analizu korelacije dobijenih parametara pacova eksperimentalne i kontrolne grupe.

Poglavlje **Metodologija** sadrži detaljan opis eksperimentalnog dela studije. U prvom delu su opisane eksperimentalne životinje, grupe, eksperimentalna procedura i uzimanje uzoraka. Drugi deo ovog poglavlja opisuje korišćeni eksperimentalni model lateralne devijacije, njegovu konstrukciju, postavku i ulogu. Treći deo ovog poglavlja bavi se opisom snimanja lobanje pacova kompjuterizovanom tomografijom (CT), određivanjem referentnih

tačaka i ravni na CT slikama, definisanjem linearnih i angularnih rastojanja koja su merena na referentnim CT slikama. Snimanje mikrokomputerizovanom tomografijom (micro CT) kondila mandibule, određivanje regiona interesa, kao i definisanje trabekularnih morfometrijskih parametara je opisano u četvrtom delu. Kandidat u petom delu opisuje histološku i histomorfometrijsku analizu kondila, pripremu i bojenje kondila Goldnerovom metodom, kompjutersku analizu slika histoloških preparata, određivanje regiona na preparatu, kao i definisanje načina iskazivanja dobijenih rezultata. U šestom delu je opisana analiza uzoraka tkiva TMZ imunoesejskom metodom – ELISA (Enzyme-Linked Immunosorbent Assay) za određivanje koncentracije VEGF i nNOS, kao i spektrofotometrijsko određivanje inhibitorne aktivnosti SOD .

Rezultati se sastoje iz 4 dela, rezultata dobijenih CT analizom, micro CT analizom, histomorfometrijom, i spektrofotometrijom i ELISA metodom. Svi rezultati su podeljeni u tri grupe (kontrolu grupu, radnu i balansnu stranu mandibule eksperimentalnih pacova) i iskazani kao srednje vrednosti $\pm$ standardna devijacija sa statistički značajnom razlikom od $p < 0,05$. U prvom delu su prikazane slike rekonstruisanih lobanja pacova eksperimentalne i kontrolne grupe, kako bi se vizuelno prikazala razlika u veličini i morfologiji lobanja eksperimentalnih i kontrolnih pacova. Rezultati angularnih i linearnih merenja dobijenih CT analizom su predstavljeni tabelarno i protumačeni u tekstu. Drugi deo ovog poglavlja sadrži tabelarno iskazane rezultate dobijene micro CT analizom celog kondila i kocke iz posteriornog regiona kondila, slike rekonstruisanih kondila pacova kontrolne i eksperimentalne grupe u sagitalnoj, horizontalnoj i frontalnoj ravni. Takođe su prikazane rekonstruisane kocke iz posteriornog regiona kondila pacova kontrolne i eksperimentalne grupe. Rezultati histomorfometrije koji čine treći deo ovog poglavlja, i obuhvataju količinu novostvorene kosti i hrskavice, kao i veličinu šupljina koštane srži su predstavljeni tabelarno, a njihova zastupljenost po regionima kondila putem grafikona. U sklopu ovog dela su prikazane i slike histoloških preparata kondila pacova kontrolne i eksperimentalne grupe pod različitim uveličanjima. Četvrti deo predstavljaju vrednosti koncentracija VEGF i nNOS, kao i aktivnosti SOD u kondilu, maseteričnom mišiću i sinovijalnoj membrani dobijeni ELISA metodom i spektrofotometrijom. Ovi rezultati su predstavljeni grafikonima i protumačeni u tekstu.

U poglavlju **Diskusija** kandidat tumači dobijene rezultate, upoređuje ih sa rezultatima ranijih studija, ističe sličnosti, ali i razlike. Kandidat je detaljno objasnio i doveo u korelaciju makro i mikro promene koje su nastale na kondilu i mandibuli usled lateralne devijacije

mandibule, sa ćelijskim promenama na nivou tkiva TMZ. Takođe kandidat diskutuje o lateralnoj devijaciji kao faktoru rizika za nastanak TMD.

Zaključci ove studije su jasno i koncizno formulisani, i pružaju odgovore na postavljene ciljeve i radnu hipotezu. Zaključeno je da lateralna devijacija mandibule kod pacova u periodu intenzivnog rasta dovodi do promena u morfologiji kondila i mandibule, gradi kondila i njegovim mehaničkim osobinama, kao i koncentracijama VEGF i nNOS, i aktivnosti SOD u tkivima TMZ, koji imaju značajnu ulogu u patogenezi ovih promena.

Literatura je savremena i sveobuhvatna, i sadrži 155 bibliografskih jedinica.

B. Kratak opis postignutih rezultata

CT analiza lobanja pacova je pokazala da su lobanje pacova eksperimentalne grupe manje i asimetrične u odnosu na lobanje pacova kontrolne grupe. Prednja i zadnja dužina mandibule su veće na balansnoj strani, dok je zadnja visina ramusa mandibule manja u odnosu na radnu stranu mandibule pacova eksperimentalne grupe. Uglovi koje zaklapaju kondilarni i koronoidni nastavak donje vilice sa mandibularnom ravni su veći na radnoj strani u odnosu na balansnu stranu mandibule eksperimentalnih životinja. Iz ovoga se može zaključiti da je na balansnoj strani izraženiji sagitalni rast, a na radnoj strani mandibule eksperimentalnih životinja vertikalni rast zbog čega dolazi do nastanka mandibularne asimetrije.

Micro CT analizom je utvrđeno da kondili eksperimentalnih životinja imaju niže vrednosti odnosa koštanog i tkivnog volumena, debljine koštanih gredica, broja koštanih gredica, zatvorene poroznosti i gustine povezanosti pora u odnosu na kondile životinja kontrolne grupe. Vrednosti razdvojenosti koštanih gredica, stepena konveksnosti-konkavnosti koštanih gredica, strukturalnog indeksa modela koštanih gredica, totalne i otvorene poroznosti su veće kod pacova eksperimentalne grupe u odnosu na pacove kontrolne grupe, dok u vrednostima stepena anizotropije i fraktalne dimenzije nema statistički značajne razlike. Ovo ukazuje da kondili eksperimentalnih životinja u odnosu na kontrolne životinje imaju manju količinu kosti u kondilu, veće šupljine koštane srži, manje kompleksnu unutrašnju strukturu, manju jačine i čvrstoću kosti.

Histomorfometrija je pokazala da je na kondilu radne strane eksperimentalnih životinja formirano najmanje hrskavice, ali najviše nove kosti, posebno u anteriornom i superiornom regionu u poređenju sa kondilom balansne strane eksperimentalnih životinja i kondilom životinja kontrolne grupe. Takođe je utvrđeno da je površina šupljina koštane srži veća u kondilima eksperimentalnih životinja u poređenju sa kondilima životinja kontrolne grupe.

Koncentracija VEGF je veća u kondilu i maseteričnom mišiću pacova eksperimentalne grupe u odnosu na pacove kontrolne grupe. Koncentracija nNOS je veća u maseteričnom mišiću i sinovijalnoj membrani pacova eksperimentalne grupe u odnosu na pacove kontrolne grupe. Aktivnost superoksid dizmutaze je veća u maseteričnom mišiću, a manja u sinovijalnoj membrani eksperimentalnih životinja u odnosu na životinje kontrolne grupe.

C. Uporedna analiza rezultata prikazanih u ovoj disertaciji sa rezultatima iz literature

Brojne studije su ispitivale dešavanja na nivou temporomandibularnog zgloba u toku lateralne devijacije mandibule. Ovo istraživanje je pokazalo da usled lateralne devijacije mandibule dolazi do asimetričnog razvoja lobanje pacova eksperimentalne životinje sa dužom balansnom stranom mandibule i višom radnom stranom mandibule, što potvrđuje tvrdnje ranijih studija koje su se bavile ovom problematikom (C. Liu et al., 2007; Nakano et al., 2004). Novitet ove studije u odnosu na prethodne koje su proučavale uticaj lateralne devijacije na morfologiju mandibule je to što su analizirane i angularne mere, koje daju dodatan uvid u pravac rasta mandibule na radnoj i balansnoj stranu, kao i razvitak mandibularne asimetrije. Rezultati histomorfometrije ukazuju na veće stvaranje kosti u posteriornom regionu balansne strane i anteriornom i superiornom regionu radne strane, što se da objasniti različitim položajem kondila u glenoidnim jamama (Hesse et al., 1997). Pri lateralnoj devijaciji mandibule, kondil balansne strane postavljen je anteriornije i inferiornije kao kod propulzije mandibule (Rabie et al., 2003), a kondil radne strane posteriornije i superiornije, kao kod retropulzije mandibule (Ingervall et al., 1972). Veća debljina hrskavice na kondilu balansne strane se objašnjava protrudovanim položajem kondila (Shen & Darendeliler, 2005), dok do stvaranja manje količine hrskavice na radnoj strani dolazi usled limitiranog posteriornog pomeranja kondila (Cholasueksa et al., 2004).

Trabekularni morfometrijski parametri ukazuju da je u kondilima eksperimentalnih životinja došlo do degradacije kosti kondila u vidu smanjenje odnosa koštanog i tkivnog volumena, broja i debljine koštanih gredica, povećanje šupljina koštane srži, što utiče na smanjenje jačine i čvrstoće kosti, što je u literaturi zabeleženo kod osteoporoze (Nazarian et al., 2008). Strukturalni indeks modela koštanih gredica i stepen konveknosti-konkavnosti koštanih gredica su veći kod kondila eksperimentalnih životinja, što se ogleda manjom otpornosti na opterećenje i većoj sklonosti ka frakturi kondila (Koolstra & van Eijden, 2005; Wu et al., 2015). Veće vrednosti totalne i otvorene poroznosti kosti kondila eksperimentalnih životinja su znak degradacije kosti kondila i potvrđuju histomorfometrijske nalaze, koji su pokazali da su šupljine koštane srži veće u kondilima eksperimentalnih životinja u odnosu na kontrolne životinje. Ranije studije čiji je predmet proučavanja bio prinudni obrnuti preklap sekutića i jednostrano žvakanje, su dokazale da nepravilni okluzalni odnosi dovode do aktivacije kataboličkih procesa u kondilu (Y. D. Liu et al., 2014; Poikela et al., 2000; Zhang et al., 2016).

U literaturi nema podataka o nivou VEGF i nNOS, kao i o aktivnosti SOD u tkivima TMZ pri lateralnoj devijaciji mandibule. Rezultati ove studije ukazuju na povećanu koncentraciju VEGF u kondilu i maseteričnom mišiću pacova eksperimentalne grupe, što se može dovesti u vezu sa smanjenim stvaranjem i resorpcijom kosti, povećanim kataboličkim aktivnostima hondrocita, kao i oštećenjem mišića (Farias-Neto et al., 2012; Helmrich et al., 2013; Hu & Olsen, 2016). Povećana ekspresija nNOS u maseteričnom mišiću pacova eksperimentalne grupe se može dovesti u vezu sa nastankom mialgija i miopatija (Fanin et al., 2009; Jensen et al., 2015), a povećana ekspresija u sinovijalnoj tečnosti sa patofiziologijom sinovijalne inflamacije (Alpaslan et al., 2000). Pojačana aktivnost SOD je ustanovljena u maseteričnom mišiću kod pacova eksperimentalne grupe, za šta je u literaturi dokazano da dovodi do disfunkcije orofacijalnih mišića (Pereira et al., 2014).

Napomena: kompletni bibliografski podaci za pomenute navode iz literature dati su u doktorskoj disertaciji kandidata.

D. Objavljeni radovi koji čine sastavni deo teze

1. **Stojić Vanja**, Glišić Branislav, Đukić Ljiljana, Prokić Bogomir, Janović Aleksa, Stamenković Zorana, Milutinović-Smiljanić Sanja, Danilović Vesna, Brković Božidar, Roganović Jelena (2020). Mandibular lateral deviation induces alteration in

vascular endothelial growth factor expression and oxidative stress/nitric oxide generation in rat condyle, synovial membrane and masseter muscle. Archives of Oral Biology, vol. 110, February, art. No. 104599. (M22, IF 1.931)

E. Provera originalnosti doktorske disertacije

Na osnovu Pravilnika o postupku provere originalnosti doktorskih disertacija koje se brane na Univerzitetu u Beogradu i nalaza u izveštaju iz programa iThenticate kojim je izvršena provera originalnosti doktorske disertacije "Ispitivanje ćelijskih mehanizama uključenih u morfološke promene temporomandibularnog zgloba pacova sa eksperimentalno izazvanom lateralnom devijacijom mandibule", autora dr Vanje Stojić, konstatujemo da utvrđeno podudaranje teksta iznosi 23%. Ovaj stepen podudarnosti posledica je citata, ličnih imena, bibliografskih podataka o korišćenoj literaturi, tzv. opštih mesta i podataka, kao i prethodno publikovanih rezultata doktorandovih istraživanja, koji su proistekli iz njene disertacije što je u skladu sa članom 9. Pravilnika.

Na osnovu svega iznetog, a u skladu sa članom 8. stav 2. Pravilnika o postupku provere originalnosti doktorskih disertacija koje se brane na Univerzitetu u Beogradu, izjavljujemo da izveštaj ukazuje na originalnost doktorske disertacije, te se propisani postupak pripreme za njenu odbranu može nastaviti.

F. Zaključak

Doktorska disertacija "Ispitivanje ćelijskih mehanizama uključenih u morfološke promene temporomandibularnog zgloba pacova sa eksperimentalno izazvanom lateralnom devijacijom mandibule" dr Vanje Stojić predstavlja originalan i značajan naučni doprinos u rasvetljavanju ćelijskih mehanizama koji dovode do makro i mikro promena na nivou mandibule i temporomandibularnog zgloba usled funkcionalne lateralne devijacije mandibule. Radna hipoteza i ciljevi istraživanja su precizno i jasno definisani. Metodologija rada je savremena i u skladu sa principima naučnog rada. Rezultati ovog istraživanja ukazuju da funkcionalna lateralna devijacija dovodi do ćelijskih promena u tkivima temporomandibularnog zgloba, morfoloških promena na nivou kondila i nastanka mandibularne asimetrije. Imajući u vidu ove rezultate, može se zaključiti da unilateralni

ukršteni zagrižaj sa funkcionalnom lateralnom devijacijom mandibule predstavlja faktor rizika za nastanak temporomandibularne disfunkcije, čime se ističe značaj rane dijagnostike i korekcije ove nepravilnosti u cilju prevencije nastanka temporomandibularne disfunkcije.

Uvidom u dostavljeni tekst disertacije, komisija jednoglasno predlaže Nastavno-naučnom veću Stomatološkog fakulteta Univerziteta u Beogradu da prihvati pozitivan izveštaj o doktorskoj disertaciji dr Vanje Stojić pod naslovom "Ispitivanje ćelijskih mehanizama uključenih u morfološke promene temporomandibularnog zgloba pacova sa eksperimentalno izazvanom lateralnom devijacijom mandibule".

U Beogradu, _____

Članovi komisije

Prof. dr Ivana Šćepan

Prof. dr Tamara Perić

Doc. dr Zorana Stamenković

Prof. dr Marija Đurić